

Posudek oponenta disertační práce
**Východ proti Západu? Reprezentace války v egodokumentech britských a ruských účastníků
krymské války 1853-1856**
(310 s. + 25 s. příloh)
Mgr. et Mgr. Petr Wohlmuth

Autor předkládané disertační práce začíná svůj text „lamentací“ nikoliv nepodobnou té, jíž uvádí i publikovanou verzi své magisterské práce a kterou jsem měl kdysi též tu čest oponovat. Mnohý čtenář může jistě namítnout, že jeho rozklad stavu české historiografie vojenství je přehnaně pesimistický, ba téměř apokalyptický, smutnou skutečností ovšem zůstává, že je vesměs přesný. O to více je třeba ocenit vytrvalé úsilí autorů jako je Petr Wohlmuth se vůči tomuto stavu, zde vcelku trefně charakterizovanému jako „implicitní neteoretičnost“ (za sebe bych řekl rovnou *neproblematičnost*), maximálně vymezit nejen skrze poněkud nerealistické snění o institucionálním zakotvení historiografie vojenství ve specializovaných akademických pracovištích, ale především pomyslným „vedením příkladem“. V předložené práci autor názorně ukazuje způsob, jak lze analýzu války a boje navýsost *problematizovat*, maximálně propojit s nejnovějšími trendy v historiografii i příbuzných oblastech bádání, a dosáhnout tak výsledku, který ob stojí tváří v tvář nejpřísnějším metodologickým nárokům. Činí tak na příkladu v české literatuře doposud prakticky *neproblematizovaného* tématu krymské války let 1854-1856. Jedná se o volbu nepochybně odvážnou, vyžadující krok do „neznáma“ hned několika historiografií, ale zároveň zcela platnou a v kontextu zvolených teoretických postupů vlastně o volbu i logickou, neboť tento konflikt nabízí hned několik doposud v literatuře nevyužitých rovin interpretace války coby kulturního fenoménu. Autor přitom postupuje s pro něj typickým důrazem na induktivní, na důkladném studiu množství doposud často globálně nevyužitých egodokumentů z obou stran krymské války postavenou analýzu vypůjčující si základní teoretický rámec jak z geertzovské antropologie *zhuštěného popisu*, tak i od řady autorů věnujících se kultuře, resp. realitě války (John Lynn, John Keegan a další). Jeho vysloveným cílem je „skrze srovnávací interpretativní etnografické čtení... ve stylu zhuštěného popisu odhalit kulturu války jak se zkonfigurovala na místě, porozumět jí a skrze to rovněž porozumět tomu,“ proč (především britští) současníci a následně i historiografie vnímají válečnou zkušenost z Krymu jako „absurdní a nesmyslnou“ (31). Výsledkem je práce mimořádně soudržná, argumentačně vytříbená a v kontextu *nejen* české historiografie vojenství vpravdě výjimečná.

Na textu Petra Wohlmutha je mnoho obdivuhodného, ať již je to autorův komplexní a hluboký přehled v existující teoretické literatuře i o sekundárních textech týkajících se samotné krymské války (kde snad jen drobným popíchnutím může být absence zmínky o kulturně vlivné, byť populární práci z pera Cecil Woodham-Smith *The Reason Why*, jež je zároveň i zajímavým experimentem v propojení socio-kulturní analýzy s narací válečných událostí), nebo fakt, že pro svou analýzu shromáždil doposud bezprecedentní korpus egodokumentů a využil je k vzájemné komparaci. Klíčovým přínosem je

nepochybně samotná autorem soustavně a pečlivě aplikovaná metoda, založená na analýze reprezentací celé škály faktorů tvořících realitu války (v autorově slovníku „militární mechaniky“) ve všech jejích okamžitých rekonfiguracích tak, jak je mohli aktéři v polovině 19. století prožívat. Tato metoda v textu dokonale funguje i v omezené popisně-analytické rovině vedoucí k prostému poznání této v literatuře často ignorované, pro porozumění válce coby fenoménu ovšem klíčové roviny historické zkušenosti – viz např. autorovy analýzy „mechaniky“ jednotlivých bojových akcí, logistiky či zdravotní služby, plně podřizující „tradiční“ historiografická témata vítězství a porážky vlastnímu výkladovému rámci (nejlépe viz závěrečná analýza útoku na Velký Redan, s. 232). Pro autora je ovšem symptomatické, že s tímto již tak přínosným poznáním dále pracuje, když efektivně problematizuje odlišné diskurzy války („militární kulturu“) na obou stranách, a válku coby žitou realitu přesvědčivě ukazuje coby výsledek okamžité konfigurace kultury s válečnou realitou („mechanikou“). Výsledkem jejich prolínání je podle něj specifická „kultura války“ krymského konfliktu, což je nepochybně platná argumentace podložená extenzivní kritickou analýzou pramenů, jež navíc vede autora k hlubšímu nahlédnutí řady kulturně podmíněných frustrací, které tato kultura v aktérech vyprodukovala.

Komparativním sledováním těchto frustrací, stojících na odlišných socio-kulturních východiscích, pak autor dochází k sérii klíčových závěrů, s nimiž se lze až na drobné detaily ztotožnit. Za prvé, text se opakovaně vrací k eskalaci války do často extrémních forem násilí (chování zajatců a zraněných, jejich zabíjení) a interpretuje je jako důsledek frustrace nakonec na obou stranách, u Rusů z nečekané palebné převahy protivníka, u Britů z ruské reakce na tuto převahu zapadající do tradiční stereotypizace „východního barbara“ (86-89, 119-122). Za druhé, autor sleduje jak postupující fatalismus následně reinterpretovaný coby hrdinství na straně obránců – s vnucující se otázkou, do jaké míry se zde projevuje fakt, že se tak děje prakticky jen v dochovaných elitních a tedy potenciálně specifickou představou o statečnosti a odvaze zatížených reprezentacích, neb jiné nemáme k dispozici – tak i rozklad morálky britských jednotek, z jejichž pohledu se výsledná kultura války v podobě netypické formy obléhání neshodovala s žádnými očekáváními stran válečné reality (tolik odlišné díky místním podmínkám i protivníkově obrané praxi), pojetím sebe sama ve válce (coby hrdinného aktéra narážejícího na nehrdinské prostředí či nakonec neschopného hrdinství projevit) či obecnějšími viktoriánskými stereotypy („orientalizující proměna“, 161-164), což vedlo k deziluzi jež vyústila právě ve zmiňovaný pocit „absurdity a nesmyslnosti“ konfliktu jako celku. Autor zároveň skrze svoji analýzu fatalismu a „nouzového náboženství“ účastníků přesvědčivě vyvrací tradiční, již na první pohled nesmyslný výklad o „střetu civilizací“, na který s výstižným otazníkem odkazuje i název práce. V tomto kontextu lze mít výhrady snad jen k poněkud nešťastné struktuře řazení kapitol, kdy se čtenář nejprve nemůže ubránit dojmu, že kapitola 7 je nadbytečná a mívá se s hlavním argumentem, který právě přerušila, načež se ukáže, že její zařazení (byť ne rozsah) je sice vcelku opodstatněné, ale textu by

nepochybně prospěla její lepší integrace (např. předsunutí jako kap. 6) či alespoň osvětlení logiky její přítomnosti v úvodu (jenž bohužel zevrubné zdůvodnění struktury textu postrádá).

Dostáváme-li se do sféry kritických výtek (a i ten nejlepší text je nutně vyžaduje, jinak by hrozil nezajímavostí), nelze nepominout dojem, že práci (i celé metodologii) by nepochybně pomohl větší důraz na zobecnění výše popsané kulturně-antropologické analýzy války, tj. jasné načrtnutí spíše jen naznačeného oblouku mezi nekonečnou frustrací z nenaplněných očekávání a konečným zmatečným chápáním celého konfliktu v případě britské zkušenosti, resp. spojení mezi pocity fatalismu a heroizací války coby skupinové oběti na straně ruské. Zároveň text ne zcela zodpovídá na vtíravé otázky stran výchozích diskurzů války („militárních kultur“, ovšem v širším smyslu společenských představ) na obou stranách, i ohledně role tisku v posilování, šíření a zpětné reflexi tohoto diskurzu na počátku a během války, včetně vztahu k aktérskému pojetí sebe sama. Ostatně právě vztah širší společnosti k válce a válečné zkušenosti je v práci příležitostně tematizován, zdá se však, že si autor neuvědomuje, že právě zde leží jeden z klíčových prvků modernity kultury války let 1854-1855: ve schopnosti občanské společnosti ovlivnit samotnou „mechaniku války“ tím, že její očekávání, postoje a kritiky mohou diktovat řadu dříve navýsost vojenských rozhodnutí.

V tomto kontextu autor sice správně identifikuje tendenci krymské války „eskalovat k modernitě“ (208-209), místy se však zdá, že ve svém studiu „militární mechaniky“ je někdy až příliš v zajetí na tento druh práce až překvapivého technologického determinismu - viz s. 35: „Technologie... do značné míry determinuje...“ Není ale technologie sama často determinována militární či širší kulturou? (tj., není sama technologie kulturní volbou?) Ostatně, autor sám živě popisuje, že podobnými determinanty jsou mnohem častěji objektivní okolnosti a součásti reality jako terén, podnebí, počasí, částečně logistika či dokonce prostá náhoda. Autorova relativně přímočará tvrzení stran klíčového významu technologických inovací jsou pak dle mého názoru ne vždy zcela přesnou interpretací dobové reality tendující ke zdůrazňování změny na úkor kontinuity (přičemž uznávám, že zde vedeme spor starý jako teze o „vojenské revoluci“ sama). Opravdu jsme zde svědky realizace „prvního polo-permanentního polního opevnění“, nebo jde jen o projekci šoku současníků zvyklých a připravených na jiný druh války (koloniální či „napoleonský“)? Nenajdeme i dříve podobně „moderní“ příklady, zpochybňující „předznamenání 1. světové války“ (např. linie u Torres Vedras)? Stejně tak je sice autorův argument pro modernitu války přesvědčivý v případě nasazení dělostřelectva v industriálním měřítku koncem války, již méně však v případě zdůrazňování významu nové pěchotní výbroje (perkusní muškety s drážkovanou hlavní), jejichž vražedná účinnost je zjevně i na studovaném „vzorku“ akcí limitována ideálním užitím, podmínkami, či spoluprací protivníka (viz první fáze bitvy u Almy, bitva u Inkermanu, aj.; tj. chci říci, že je třeba mít na paměti, že teoretická účinnost se ani zdaleka nerovná maximálnímu využití v každodenní praxi, zvláště v éře trvajících tradičních taktických diskurzů). Aplikace přesné mířené palby na velkou vzdálenost (institut „odstřelovačů“) také není úplnou inovací,

jen je zjevně britské straně dostupnější a hlavně v daných podmínkách „polopermanentních opevnění“ efektivnější. Podobně v případě užití železnice, jež je klíčově pro přechod na „industriální“ rozměr války, se lze dohadovat, zda se jedná nutně o kvalitativní či pouze kvantitativní změnu.

Vedle zmíněných komentářů se nabízí ještě několik poznámek či dílčích otázek, jež lze nicméně považovat za další doklad inspirativního charakteru Wohlmuthova textu. Lze například tvrdit, že „industrializace války“ vedoucí až k jistému „techno-optimismu“ na britské straně vedla k nahrazení původního diskurzu války zhrouteného ve zpackaném průběhu obléhání (jež se samo o sobě onomu diskurzu vymykalo) jistou novou, „industriální“ představou o válce, ovšem s následným opětovným zklamáním z výsledného neúspěchu? Je možno tvrdit (viz s. 67 i jinde), že výsledná kultura války je vlastně projekcí charakteru válčících společností, zde britské na vrcholu industrializace, ovšem s tradičními očekáváními ústící v „zoufalství“, stojící proti ruské společnosti předmoderní, jež válku nakonec nahlíží skrze heroizovaný fatalismus? Není někdy „kulturní“ interpretace až příliš akcentována na úkor jiných potenciálních vysvětlení? Viz např. metafora hrobu užívaná při popisech minové války coby pouhá kulturní reprezentace extrémního fyzického a psychického nepohodlí minové války? Či fatalismus ruských aktérů často prostým projevem ve vojenské psychologii popsáno „bojového vyčerpání“ z dlouhotrvajícího soustavného stresu, ovšem v reinterpretaci elitních aktérů?

Z ranku drobných výtek je pak ta, jež doslova volá po alespoň zevrubné reflexi francouzské, potažmo další literatury přinejmenším ve vztahu k analýze „bojové mechaniky“ a kultury krymské války. Zároveň nechci vypadat, že bych si bral autorovy poznámky osobně, nicméně k té o „chybějícím důrazu“ na „obvyklou trojici“ rasy, třídy a genderu lze doplnit, že jakkoliv se to na první pohled nezdá, historičtí aktéři v těchto kategoriích zhusta uvažují a prožívají je, jak ostatně i sám autor namátkou ukazuje na opakovaném potýkání se s dobovým diskurzem maskulinity ve viktoriánské společnosti. Autor si také zřejmě v důsledku tohoto možná až zbytečně limitovaného přístupu uzavírá cestu k odpovědi na otázku, která je dle mého názoru pro podobnou práci klíčová a kterou si sám klade (s. 36), aniž by ji dle mého soudu řádně zodpověděl – do jaké míry jsou proměnné kultury války sdíleny napříč sociálními skupinami? Jakoby se zde až příliš dostával do vleku svých většinových pramenů, mluvících hlasem elit za všechny aktéry (na ruské straně téměř výlučně). Poněkud sporné je pak také autorovo tvrzení, že deník je textovou formou psanou „pro osobní potřebu“ (52), neboť deník má v 19. století mnohem širší sociální účel.

Nikterak významnou výtku lze pak směřovat i k formální stránce předložené práce, resp. k jejímu jazyku, který často zbytečně sráží její jinak nezpochybnitelně vynikající úroveň. Autor si v první řadě příliš nerozumí s užíváním interpunkčních znamének a čárky se tak v některých jeho větách vyskytují poněkud náhodně. Zřejmě v souvislosti s tím pak některé z nich, především v úvodu (možná v důsledku spěchu?) trpí až kryptickým slovosledem či řazením v rámci souvětí. Vážnou také překlady termínů, jež jsou nekonzistentní (Royal Navy Brigade vs. Horalská brigáda?), či podivné (triage/triáž –

triáda?). A jakkoliv jsem příznivcem snahy o přesnou terminologii a k autorově autoritativnímu „konceptu kultury války“ nemám výhrad, extrémní důraz na termín „militární mechanika“ je v některých případech snad až přílišným „zvědečením“ odkazů na prostou realitu různých podob a prvků války.

S ohledem na výše uvedené komentáře, u nichž pevně věřím v autorovu schopnost se s nimi vyrovnat, nemám nejmenší pochyby, že předložená disertační práce Petra Wohlmutha si zaslouží být postoupena k další fázi procesu obhajoby a s potěšením i k této obhajobě doporučuji.

V Olomouci 15. prosince 2019

doc. Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D.

